

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۴۰۰، دوره ۴، شماره ۳، صص ۴۹-۳۲

اهمیت تنگه باب المندب در تفکر ژئواکونومی بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای

مریم وریج کاظمی

دانش آموخته دکترا جغرافیای سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۵

چکیده

تنگه باب المندب مهمترین گذرگاه آبی جهان است و آنچه جایگاه آن را در استراتژی قدرتها و بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای برجسته می سازد عامل رقابت ژئوپلیتیکی - ژئواکونومیکی کشورهای دارنده و مصرف کننده منابع انرژی نفت و گاز جهت تسلط بر کانال های ترانزیتی آن می باشد. تنگه باب المندب کانون مهم تجاری است که دو منطقه ناپایدار و ناامن شبه جزیره عربستان و منطقه شاخ آفریقا را به هم پیوند می دهد و بستر ساز حضور بازیگران متعددی است که تحت تاثیر ژئوپلیتیک انرژی، تفکر ژئواکونومی را دنبال می کنند. بر این اساس، تحقیق حاضر با روش تحلیلی - توصیفی ضمن پاسخ به این پرسش که سیستم رقابت ژئوپلیتیکی حاکم در منطقه باب المندب که بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای آنرا پیگیری می کنند بر چه اهداف ژئواکونومی تمرکز پیدا می کند، به این نتیجه می رسیم که تامین امنیت راهها، آزادی تجارت، تسهیل حرکت آزاد سرمایه برای منافع کشورهای دارنده ذخایر انرژی نفت و گاز و کشورهای دارنده خطوط لوله ضروری است، از این رو بازیگران با کنترل و نظارت بر ترانزیت انرژی می خواهند اهداف ژئواکونومی خود را دنبال نمایند.

کلید واژگان: تنگه باب المندب، ژئواکونومی، بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای، انرژی نفت و گاز

مقدمه

در قرن حاضر به دلیل توسعه صنعتی و نیاز روزافزون جمعیت به تکنولوژی و فن آوری های نوین، انرژی نفت و گاز در استراتژی های ملی و بین المللی کشورهای جهان نقش تعیین کننده ای دارند، از این رو وجود منابع غنی انرژی در صورت برنامه ریزی صحیح و هدفمند فرصت و مزیت بزرگی برای کشورهای دارنده آن محسوب می شود. این موضوع اساس تفکر ژئواکونومی را شکل می دهد که قدرت را خلق می کند و در کنترل و مدیریت رفتار دولتها نقش اساسی دارد. ژئواکونومی خواهان کنترل و نظارت بر مسیرهای ترانزیت انرژی است و باعث می شود قدرتهای صنعتی استراتژی های متفاوتی را برای رسیدن به آن در نظر بگیرند.

با این اوصاف، از مهمترین مسیرهای ترانزیت انرژی، تنگه باب المندب است که به صورت سالانه ۲۱ هزار کشتی و روزانه حدود ۳/۸ میلیون بشکه نفت که برابر با ۶ درصد تجارت نفت جهان است و حدود ۷ درصد حجم نفت وارداتی اروپایی غربی از طریق آن و در ترکیب با کانال سوئز جابجا می شود. بی شک گذرگاه باب المندب به عنوان بخشی از نظام بین الملل از اهمیت خاصی برخوردار است که محوریت خود را از کشورهای پیرامونی اش کسب می کند در نتیجه هرگونه کنش و واکنش در فضای پیرامونی آن، می تواند بر رفتارهای سیاسی قدرتهای ذی نفع سمت و سوی مثبت یا منفی بخشد. این تنگه تحت تاثیر فرایندهای سیاسی-اقتصادی-امنیتی کشورهای شبه جزیره عربستان و منطقه شاخ افریقا، توانایی منحصر به فردی را در رقابت های ژئوپلیتیکی بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای برای رسیدن به اهداف ژئواکونومی به وجود می آورد. بدین ترتیب در این تحقیق با بررسی منابع و ذخایر انرژی نفت و گاز کشورهای شبه جزیره عربستان و منطقه شاخ افریقا به این نتیجه می رسیم که رقابت های ژئوپلیتیکی در باب المندب و نظام امنیت جمعی در فضای پیرامونی آن بر مبنای تفکرات ژئواکونومی انرژی صورت می گیرد.

بیان مساله

مصرف انرژی حداقل طی یک تا دو دهه آینده رشد چشمگیری خواهد داشت، به طوریکه مصرف انرژی در جهان تا سال ۲۰۳۵ با ۳۶ درصد رشد مواجه خواهد شد. مصرف جهانی انرژی به علت بالا رفتن تقاضا در کشورهای رو به توسعه و بزرگی نظیر چین و هند تا سال ۲۰۳۵ سالانه ۱/۲ درصد افزایش خواهد یافت. ضمن اینکه کمیسیون انرژی اتحادیه اروپا میزان مصرف انرژی این اتحادیه را از ۶۰ درصد در سال ۲۰۱۳ به ۸۱ درصد تا سال ۲۰۳۰ تخمین زده است، در این میان مصرف گاز اروپا در سال ۲۰۲۵ تقریباً به دو برابر میزان فعلی یعنی ۷۳۰ میلیارد مترمکعب در سال خواهد رسید (وریج کاظمی، ۱۳۹۷: ۲۰۰).

بدین ترتیب، میزان بالا تقاضا باعث می شود مسیرهای ترانزیت انرژی نفت و گاز از اهمیت فوق العاده برخوردار شوند، بخصوص گذرگاه باب المندب که سالانه حدود ۱۶ هزار کشتی تجاری و نظامی و حدود ۳۰ درصد از تولیدات نفت جهانی از آن عبور می کنند. این تنگه در حرکت تجارت جهانی به ویژه ترانزیت نفت و گاز نقش مهمی را بازی می کند همچنین صادرات و واردات عمده کشورهای آسیایی و افریقا و استرالیا از

طریق آن صورت می پذیرد. گذرگاه باب المندب به دلیل حجم بالای ترانزیت انرژی نفت و گاز طبیعی، تجارت و سرمایه گذاری، در موقعیت منازعه و رقابت شدید قرار دارد و با توجه به اینکه از دو سوی کشورهای منطقه شبه جزیره عربستان و کشورهای منطقه شاخ افریقا تاثیر می پذیرد، اختلافات و تضادهای بی شماری را از جهت عدم ثبات و آرامش سیاسی کسب می کند. هر یک از قدرتهای منطقه ای و فرامنطقه ای برای امنیت صادرات و واردات خود سعی در گسترش هژمونی خود دارند. تمام این موضوعات باعث شکل گیری بستر مساعد برای رقابت ژئوپلیتیکی بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای در جهت کنترل و تسلط فضای پیرامونی تنگه باب المندب می شود تا از طریق آن اهداف خود را پیگیری و عمق استراتژیک خود را گسترش دهند.

شکی نیست که گسترش رقابت ژئوپلیتیکی در باب المندب که با تاکتیکهای متفاوتی همراه است هم می تواند منجر به اتحاد استراتژیکی برای تامین امنیت انرژی در این منطقه شود و هم اینکه به دلیل ضعف ساختار هویتی-ملی و ناکارآمدی سیستم حاکمیتی اغلب کشورهای منطقه مورد مطالعه، بازیگران را در مقابل سیاست های اقتصادی-امنیتی یکدیگر قرار دهد و تعارضات و کشمکش ها را در آن منطقه بیشتر کند. با توجه به مطالبی که شرح آن رفت، تحقیق حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که سیستم رقابت ژئوپلیتیکی حاکم در منطقه باب المندب که بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای آنرا پیگیری می کنند بر چه اهداف ژئواکونومی تمرکز پیدا می کند؟.

روش تحقیق

این مقاله به روش تحلیلی-توصیفی و استفاده از منابع معتبر علمی، همچنین استفاده از یادداشتهای تحلیلی آژانس های خبری معتبر، به بررسی ذخایر انرژی دو منطقه شبه جزیره عربستان و شاخ افریقا برای رسیدن به اهداف ژئواکونومی بازیگران مطرح منطقه ای و فرامنطقه ای در باب المندب می پردازد.

یافته های تحقیق

موقعیت استراتژیک باب المندب

تنگه باب المندب، تنگه بین عربستان (شمال شرقی) و آفریقا (جنوب غربی) که دریای سرخ (شمال غربی) را با خلیج عدن و اقیانوس هند (جنوب شرقی) متصل می کند. عرض این تنگه ۲۰ مایل (۳۲ کیلومتر) است و توسط جزیره پریم به دو کانال تقسیم می شود. دو قاره آسیا و آفریقا در تنگه باب المندب به نزدیکترین فاصله حدود ۴۰ مایلی یکدیگر می رسند. این تنگه با جزایر کوچکی مانند جزایر هفت برادر یا جزیره پریم (میون) به دو قسمت تقسیم می شود که باعث شکل گیری یک خط ناوبری برای کشتی های اقیانوسی از یک طرف و یک خط ناوبری ساحلی می شود و از سوی دیگر این جزایر کوچک توسط صیادان به عنوان ایستگاه یا پناهگاه هنگام عبور از تنگه استفاده می شوند. مرکزیت دریای سرخ در تجارت دریایی و موقعیت منحصر به فرد تنگه باب المندب توسط فاتحانی از زمان اسکندر مقدونی تا ناپلئون بناپارت مورد توجه قرار گرفت و موضوع تسلط

بر این آبراه استراتژیک را به موضوع ژئوپلیتیکی مورد علاقه کشورهای منطقه و فرامنطقه از اعصار گذشته تاکنون قرار داده است (unesywa.org).

کشورهای پیرامون دریای سرخ منافع بسیاری در باب المندب دارند. کشورهایی نظیر اردن، یمن، اتیوپی، سودان، سومالی، جیبوتی، اریتره جز از طریق کانال سوئز و دریای سرخ هیچ دسترسی به آب های آزاد و اقیانوس ها ندارند. بنادر جده، ینبع، موگادیشو و اسمره بندرهای عمده تجاری کنار دریای سرخ هستند. باب المندب مسیر اصلی تجارت بین اقیانوس هند و مدیترانه است. درصد زیادی از رفت و آمدهای که در کانال سوئز صورت می گیرد از باب المندب هم می گذرد. ضمن اینکه کشتی های بسیاری که از تنگه هرمز به سمت اروپا در حرکتند از تنگه باب المندب عبور می کنند. از این رو تنگه هرمز، باب المندب و کانال سوئز به طور پیوسته بر هم تاثیر می گذارند. باب المندب در یک منطقه پر آشوب از نظر سیاسی قرار دارد، در اینجا ابرقدرتها برای برقراری نفوذ چه در شاخ افریقا و چه در شبه جزیره عربستان با یکدیگر در حال رقابت هستند. در هر دو منطقه رقابت های دیرپای محلی فرصتهای مناسبی برای گسترش طرحهای ژئواستراتژیک آنها فراهم آورده است. آنچه جایگاه تنگه باب المندب را در استراتژی قدرتهای منطقه ای و فرامنطقه ای برجسته می سازد عامل رقابت ژئوپلیتیکی-ژئواکونومیک کشورهای دارنده منابع انرژی نفت و گاز جهت تسلط بر کانال های ترانزیتی آن می باشد. این نوع جدید از رقابت ژئوپلیتیکی بی سابقه در دریای سرخ باعث شده تا مرزهای دو منطقه خلیج فارس به طور مشخص شبه جزیره عربستان و شاخ افریقا را به شکل باورنکردنی به هم مرتبط شوند و تحولات شان به شدت بر یکدیگر تاثیر بگذارد. چراکه تنگه باب المندب یک مسیر استراتژیک برای حمل و نقل نفت و گاز طبیعی است. طی سال ۲۰۱۸، حدود ۶/۲ میلیون بشکه در روز نفت خام، میعانات و فرآورده های نفتی تصفیه شده از طریق تنگه باب المندب به سمت اروپا، ایالات متحده امریکا و آسیا سرازیر شده است (eia.gov). قبل از پاندومی کوئید۱۹، باب المندب شاهد جابجایی حدود ۶/۲ میلیون بشکه نفت خام در روز، میعانات و فرآورده های نفتی تصفیه شده بود. علاوه بر ترانزیت نفت، کشتی های نظامی و ماهیگیری و کروز از خطوط حمل و نقل تجاری محلی، بین المللی، این تنگه استفاده می کردند. به طور کلی حدود ۴/۸ میلیون بشکه در روز محصولات خام و نفتی از این تنگه عبور می کند. عراق، ایران و کویت از مسیر تنگه باب المندب برای ترانزیت نفت خام به غرب استفاده می کنند، در حالی که محصولات نفتی و گازی و کالاها نیز از مبدا مدیترانه و از طریق باب المندب به شرق می روند. از این رو در صورت بسته شدن تنگه باب المندب این حجم عظیم از ترافیک مجبور است تا در مسیر طولانی تر حرکت کند. با تغییر مسیر، زمان سفر معمولی از راس التنوره در عربستان سعودی به بندر دریایی لوئیزیانا در خلیج ایالات متحده امریکا به ۴۳ روز افزایش می یابد، یعنی کمی بیش از ۳۳ روز مسیر متداول کانال سوئز. سفر از راس التنوره به بندر روتردام هلند، از طریق کیپ به ۳۹ روز افزایش می یابد، در حالی که از طریق کانال سوئز ۲۳ روز طول می کشد. افزایش زمان سفر، می تواند منجر به افزایش نرخ حمل بار شود. به طور مثال، در سال ۲۰۲۱ کشتی اورگرین در کانال سوئز به مدت یک هفته به گل نشست که هم منجر به بالا رفتن قیمت جهانی نفت شد و هم اینکه یک میلیارد دلار خسارت برجا گذاشت.

با این حال، علاوه بر ۷۰۰ میلیارد دلار تجارت دریایی که هر ساله از مسیر باب المندب عبور می کند، جاده ابریشم دریایی پکن، افزایش مصرف آفریقا و یافته های ذخایر هیدروکربن در شاخ آفریقا توجه قدرتهای منطقه ای و فرامنطقه ای را بیش از پیش به اهمیت استراتژیک باب المندب جلب کرده است. تنگه باب المندب کانون مهم تجاری است که دو منطقه ناپایدار و ناامن یمن از شبه جزیره عربستان و منطقه شاخ آفریقا را به هم پیوند می دهد در نتیجه امنیت آن با چالش های پایداری روبرو می شود. ترکیه و کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و همچنین چین و ایالات متحده امریکا فعالیت اقتصادی و نظامی خود را در منطقه گسترش می دهند. این امر احتمال اختلاف دیپلماتیک و بی ثباتی استراتژیک را افزایش خواهد داد (IISS).

موقعیت ژئواکونومیک کشورهای شبه جزیره عربستان

در شبه جزیره عربستان نقش ژئواکونومی انرژی در تقویت و ارتقاء قدرت حاکمیت ها جهت هژمون طلبی بسیار مهم است چراکه این کشورها از انرژی نفت و گاز برای تأثیرگذاری و نفوذ بر کشورهای، ثابت نگه داشتن قیمت نفت برای خدمت رسانی بهتر به متحدان خود استفاده ابزاری می کنند که در نتیجه این

موضوعات تحت تاثیر گفتمان ژئواکونومی انرژی تأثیرات بسیار زیادی بر کشورهای پیرامونی، منطقه ای و حتی جهانی دارد. در چارچوب گفتمان ژئواکونومی انرژی یعنی موضوعات مربوط به اکتشاف، استخراج، پالایش، فراوری، ترانزیت، صادرات، و مباحث امنیت ترانزیت انرژی در سیاست گذاری و رقابت ژئوپلیتیکی کشورهای این منطقه برای کنترل و تسلط بر مسیرهای عبور خطوط ترانزیت انرژی نظیر مسیرهای دریایی و آبراه های بین المللی بسیار تاثیر گذار است. از این رو پرداختن به مباحث انرژی نفت و گاز کشورهای مورد مطالعه می تواند تصویری روشن و جامع از بازی های ژئوپلیتیکی برای گسترش حوزه نفوذ و رسیدن به اهداف ژئواکونومی کشورهای ذی نفع ارائه دهد (khan, 2014).

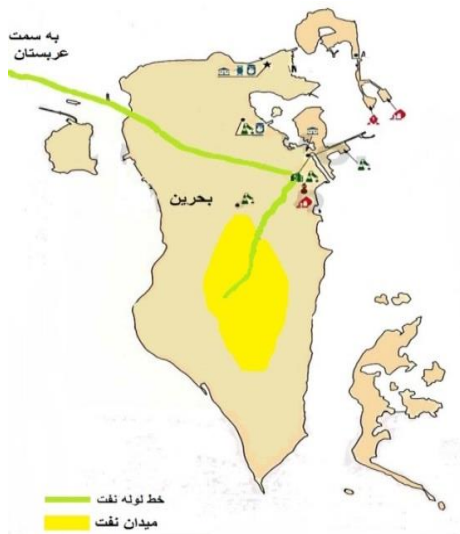
- عربستان سعودی

اقتصاد عربستان سعودی یکی از بیست اقتصاد برتر جهان و بزرگترین اقتصاد در جهان عرب و خاورمیانه است. این کشور با ارزش کل ۳۴/۴ تریلیون دلار، دومین منابع طبیعی با ارزش جهان را در اختیار دارد. دیگر عربستان سعودی دومین ذخایر اثبات شده نفت (۲۶۶/۵ میلیارد بشکه ذخایر نفت خام) دارد و بزرگترین صادر کننده نفت در جهان، همچنین دارای پنجمین ذخایر بزرگ اثبات شده گاز طبیعی است، بدین ترتیب این کشور یک ابرقدرت مسلط انرژی محسوب می شود. اقتصاد عربستان سعودی به شدت وابسته به نفت است و یکی

از اعضای اصلی کنسرسیوم اوپک به شمار می آید. شرکت سعودی آرامکو مدیریت حدود ۹۰ خط لوله با مجموع طول ۱۹۰ هزار کیلومتر را در اختیار دارد که در سراسر پهنای این کشور کشیده شده و محل اتصال مجتمع های تصفیه نفت و گاز با پالایشگاه، پتروشیمی، نیروگاه ها و ترمینال های صادراتی می باشد. صادرات عربستان سعودی تقریباً به طور کامل از نفت و فرآورده های نفتی تشکیل شده است (Livingston, 2015).

- کویت

کویت عضو شش کشور شورای همکاری خلیج فارس، در شمال شرقی شبه جزیره عربستان و شمال خلیج فارس واقع شده است. کویت با داشتن ذخایر نفت خام

تقریباً ۱۰۱/۵ میلیارد بشکه، حدود ۷ درصد از ذخایر جهان، بر اقتصاد مسلط است. کویت تامین کننده عمده نفت و یکی از اعضای کنسرسیوم اوپک است که ظرفیت تولید فعلی آن حدود ۳/۱۵ میلیون بشکه در روز است. صنعت نفت بیش از نیمی از تولید ناخالص داخلی و ۹۴/۴ درصد از درآمد دولت را تشکیل می دهد. کویت حدود ۹۴ میلیارد بشکه (۱۴/۹ کیلومتر مکعب) ذخیره نفت قابل بازیافت دارد. بدین ترتیب صنایع مرتبط با نفت، تصفیه روغن و فرآوری های پایین دستی پتروشیمی، صنایع غالب کویت

را تشکیل می دهند. از سوی دیگر بخشهای تولیدی و کشاورزی غیر نفتی محدود هستند (trade.gov). میدان های نفتی کویت یکی از بزرگترین میدان های نفتی جهان به شمار می رود که بررسی ها ذخایر اثبات شده ۱۰۱ میلیارد و ۵۰۰ میلیون بشکه ای را نشان می دهد که این میزان نفت خام ۸/۸ درصد کل نفت جهان است که کویت را به عنوان چهارمین دارنده منابع نفتی جهان معرفی می کند. در کویت بالغ بر ۱۶۰۰ حلقه چاه نفت حفر شده که بزرگترین آن میدان نفتی بورقان (بورگان) نام دارد.

- بحرین

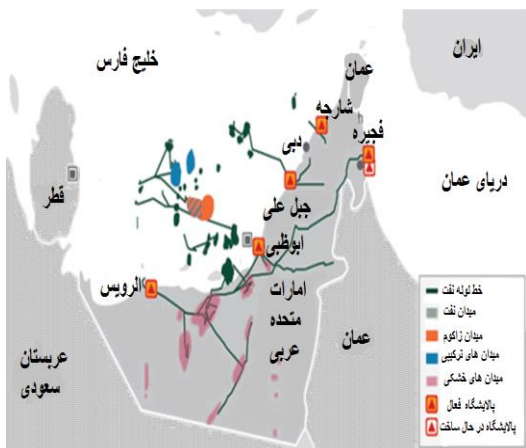
پادشاهی بحرین جزیره ای در خلیج فارس که از سی و سه جزیره تشکیل شده است. بحرین اولین کشور حوزه خلیج فارس است که نفت در آن اکتشاف شده ولی منابع نفت و گاز آن بسیار محدود است. صنعت انرژی بحرین، توسط بزرگترین تولیدکنندگان نفت و گاز جهان محاصره شده است. این کشور بین عربستان سعودی، بزرگترین صادرکننده نفت دنیا و قطر

بزرگترین صادرکننده گاز طبیعی مایع جهان قرار دارد. ذخایر نفتی بحرین ۱۲۴/۶ میلیون بشکه است و این

کشور ۹۲/۰۳ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی دارد. در حال حاضر بحرین یک میدان نفتی تحت کنترل کامل خود دارد. درآمد حاصل از میدان نفتی ابوسفاح هم با شرایط قرارداد ۱۹۵۴، با عربستان سعودی تقسیم می شود.

اگرچه بحرین عضو کنسرسیوم اوپک نیست، اما این کشور با دیگر تولیدکنندگان اصلی نفت دنیا در توافق نامه ای به محدود کردن تولید نفت و حمایت از قیمت نفت پیوسته است (naftiha.ir).

عمان

عمان با تولید حدود یک میلیون بشکه در روز، بیست و پنجمین تولیدکننده نفت خام جهان و بزرگترین تولیدکننده غیر عضو کنسرسیوم اوپک است. اقتصاد این

کشور همانند تعداد زیادی از کشورهای خاورمیانه وابسته به درآمدهای نفتی است. بیش از ۶۷ درصد از درآمد این کشور از صنایع نفت و گاز حاصل می شود. مهم ترین پروژه های راهبردی صنعت نفت عمان تا سال ۲۰۲۱، طرح احداث یک پالایشگاه ۲۳۰ هزار بشکه ای به نام الدقم با مشارکت شرکت نفت بین المللی کویت به ارزش ۷ میلیارد دلار، ساخت چند مجتمع پتروشیمی در مجاورت این پالایشگاه و احداث مخازن ذخیره سازی نفت خام و فرآورده های نفتی تا ظرفیت ۲۰۰ میلیون بشکه در منطقه راس المرکز هستند.

امارات متحده عربی

امارات متحده عربی شامل هفت امارت - ابوظبی، عجمان، دبی، فجیره، راس الخیمه، شارجه و ام القوین - واقع در امتداد ساحل جنوب شرقی شبه جزیره عربستان است. امارات متحده عربی ششمین ذخایر اثبات شده

نفت جهان و پنجمین ذخایر بزرگ گاز طبیعی را دارد که این کشور را به یک شریک حیاتی و تامین کننده مسئول در بازارهای جهانی انرژی تبدیل کرده است. طبق اعلام شرکت ادنوک، امارات روزانه حدود ۳ میلیون بشکه نفت و ۱۰ میلیارد و ۵۰۰ میلیون فوت مکعب گاز تولید می کند. میدان های نفتی امارات متحده عربی با ذخیره ۹۷ میلیارد و ۸۰ میلیون بشکه نفت، امارات را در رتبه هشتم کشور دارنده ذخایر عظیم نفتی در میان کشورهای جهان قرار داده است. امارات متحده عربی سومین صادر کننده نفت

خام جهان است و صادرات نفت در واقع فقط حدود یک سوم فعالیت اقتصادی را تشکیل می دهد. ابوظبی ۹۴ درصد از منابع نفتی امارات متحده عربی یا حدود ۹۲/۲ میلیارد بشکه را در اختیار دارد. دبی حدود ۴ میلیارد

بشکه و پس از آن شارجه و راس الخیمه به ترتیب با ۱/۵ میلیارد و ۱۰۰ میلیون بشکه نفت در اختیار دارند. ابوظبی سابقه سرمایه گذاری بخش خصوصی در بخش بالادست اکتشاف و تولید نفت و گاز دارد. ابوظبی تنها عضو اوپک بود که در طول موج ملی شدن صنعت جهانی نفت و گاز در اواسط دهه ۱۹۷۰، سرمایه سرمایه گذاران خارجی را ملی نکرد و همچنان از سطح بالایی از سرمایه گذاری در بخش خصوصی بهره مند است (eia.gov).

- یمن

مجموع چاههای نفت یمن حدود ۱۰۵ چاه است که ۸۱ مورد آن در مناطق باز و اکثراً در دریا برای بهره برداری قرار دارد. گزارش های نیز از فرصت های تضمین شده ای برای استخراج نفت از بخش ها و مناطق دریایی حکایت دارد که از طرف مراجع دولتی ذیربط با همکاری کارشناسان بین المللی شناسایی و کشف شده است. حدود ۴۵ منطقه دریایی برای اکتشاف نفت مشخص شد و نتایج نسبتاً مثبتی درخصوص ۱۰ منطقه وجود داشت و شرکت های بزرگ بین المللی برای اکتشاف در مناطق دریایی در طول سالهای ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ میلادی تلاش کردند اما برخی موانع مانع از آن شد. شرکت نفتی توتال فرانسه سرمایه گذار اصلی گاز در یمن با دولت یمن (دولت رئیس جمهور مستعفی و فراری یمن) در سال ۲۰۱۴ میلادی برای تعدیل قیمت فروش گاز مایع در مقابل اعطای حق اکتشاف و بهره برداری از نفت در آب های یمن به این شرکت توافق کرده بود.

تولید نفت و سایر مایعات در سال ۲۰۱۹ حدود ۶۱۰۰۰ بشکه در روز بوده است. حجم ذخایر نفتی را حدود ۱۱/۹۵ میلیارد بشکه برآورد کرده اند که ۴/۷۸ میلیارد از آن قابل استخراج به شیوه های سنتی کنونی است. در استان های شبوه و حضرموت ۳۵ بخش نفتی فعال است که همین امر انگیزه ای برای امارات شده است تا حضورش در این دو استان را تقویت کند. به گفته منابع یمنی، مناطق نفتی استان شبوه تحت کنترل امارات است و ۵۰ درصد حضرموت نیز در کنترل شبه نظامیان محلی طرفدار امارات می باشد. در سال ۲۰۱۵، تقریباً تمام تولیدات در میدان های نفت و گاز طبیعی یمن به

دلیل جنگ داخلی متوقف شد (eia.gov).

- قطر

قطر بزرگترین صادر کننده گاز طبیعی مایع در جهان است و صادرات گاز، نفت خام و فرآورده های نفتی این کشور بخش قابل توجهی از درآمد دولت را تأمین می کند. قطر ۸۹۰ تریلیون فوت مکعب گاز دارد که بیشتر آن در حوزه شمال دریایی واقع شده است. طبق اعلام بانک ملی قطر، ذخایر موجود به قطر امکان می دهد تا تولید فعلی خود را برای ۱۳۸ سال دیگر حفظ کند (theenergyyear.com). قطر دارای ذخایر نفتی ۲۵/۷ میلیارد بشکه ای است. تمامی میدان های نفتی قطر به جز میدان دخان در دریا قرار دارند. تقریباً تمامی شرکت های بزرگ نفتی

جهان در قطر حضور دارند و هریک بخشی از صنعت نفت و گاز قطر را اداره می کند. قطر همچنین یکی از اعضای مجمع کشورهای صادر کننده گاز است که در سال ۲۰۰۱ برای پیشبرد منافع تولید کنندگان عمده گاز طبیعی جهان تشکیل شده است.

موقعیت ژئواکونومیک کشورهای منطقه شاخ آفریقا

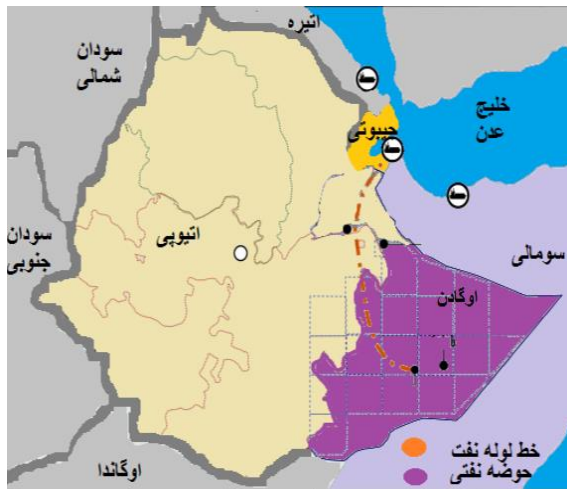
شاخ آفریقا، بخش جدانشدنی خاور نزدیک بزرگ در معادله های آینده به شمار می رود و اولین تولید این پیوند راهبردی، ایجاد یک فضای امنیت منطقه ای در میان کشورهای عضو است (عزت، ۱۳۸۲: ۱۲۳). سالانه

نزدیک به ۲۰ هزار کشتی در آب های منطقه خلیج عدن تردد می کنند و علاوه بر تردد قایق های لوکس، تفریحی و ماهیگیری دولتهای مختلف به ویژه اروپایی، ۹ درصد از ۷/۷ میلیون تن کل کالای تجاری که در کشتیرانی جهانی جابه جا می شود، از این آبراهه می گذرد؛ بنابراین، آب های کشور سومالی، کانال ترانزیتی حدود ۲۰ درصد از نفت جهان را تشکیل می دهند و به لحاظ داشتن موقعیت ممتاز، مناطقی کاملاً راهبردی محسوب می شوند (نظافت، ۱۳۸۸: ۲۷۴). از لحاظ ژئواکونومیک، این معبر راهبردی، نقش مؤثری در تجارت جهانی دارد بطوریکه سالانه ۱۶ هزار تا ۲۰ هزار کشتی سوخت و تجاری از تنگه باب المندب عبور می کنند، حدود ۴۰ درصد صادرات گاز مایع قاره آسیا از خلیج عدن می گذرد و عبور ۶۵ درصد کل نفت صادراتی منطقه خلیج فارس به اروپا و ۳۰ درصد صادرات نفتی به جهان از این گذرگاه است. از لحاظ ژئوپلیتیک، حساس ترین نقاط این منطقه، کانال سوئز و تنگه باب المندب هستند (حسینی، ۱۳۸۷: ۱۸۱).

- سومالی

وجود ذخایر انرژی نفت و گاز در شمال سومالی منجر به حضور کشورهای صنعتی در دهه ۱۹۸۰ در این کشور شد. مطالعات زمین شناختی در بین سالهای ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۹ مقادیر قابل توجه نفت بخصوص در حوضه المدو و حوضه نوگال، را در این کشور به اثبات رساند (Henderson, 2020). ذخایر نفت فرا ساحلی سومالی نیز تا ۱۰۰

میلیارد بشکه در نظر گرفته است (Gill, 2019). تنها دو چاه اکتشاف در امتداد ساحل ۱,۰۰۰ کیلومتری حفاری شده‌اند و هر دوی این چاه‌ها در منطقه کم‌عمق نرسور^۱ در کم‌تر از ۱۰۰ متر عمق آب قرار دارند (geoexpro.com). سومالی احتمالاً بر روی یک میلیارد بشکه نفت و گاز قرار دارد.

- جیبوتی و اریتره

جیبوتی فاقد منابع انرژی نفت و گاز است، اما اریتره مقادیر اندکی ذخایر نفت، گاز طبیعی، و سایر منابع انرژی دارد (wedocs.unep.org). اکتشاف نفت و گاز در دریای سرخ از اریتره در دهه ۱۹۳۰ به صورت تدریجی آغاز شد. اما تنها ۱۱ چاه در ساحل حفاری شد و هشت چاه از ذخایر قابل قبولی انرژی نفت و گاز برخوردار بودند. از ژانویه ۲۰۰۳ اریتره هیچ ذخایر اثبات شده نفت خام یا گاز طبیعی مورد تایید را به ثبت نرسانده است (indexmundi.com). با توجه به اینکه کارشناسان معتقدند اریتره مقادیر انرژی نفت و گاز فراساحلی دارد اما به نظر نمی‌رسد که دولت به بهره‌برداری از آن علاقه‌مند باشد. در دهه ۱۹۴۰، ۱۲ چاه کم‌عمق در جزایر ساحلی حفر شد که نفت فراوانی را در خود جای داده بود که این نفت به مجمع‌الجزایر داهلاک^۲ هم نفوذ کرده بود.

- اتیوپی

اتیوپی کشوری محصور در خشکی واقع در شاخ آفریقا است. تخمین زده می‌شود که اتیوپی ۸۸ تریلیون فوت مکعب ذخایر اثبات شده گاز را در اختیار داشته باشد که در حدود ۰/۰۱۳ درصد از کل ذخایر گاز طبیعی جهان را تشکیل می‌دهد (worldometers.info). گاز استخراج شده از میدان‌های گازی گالوپ و هیلالا^۱ با یک خط لوله ۷۰۰ کیلومتری به بندری در جیبوتی منتقل می‌شود. تاکنون دست کم ۴/۵ تریلیون فوت مکعب گاز در این کشور کشف شده و اتیوپی قصد دارد گاز خود را به کشورهای آسیای صادر کند. بانک توسعه چین هزینه‌های اکتشاف و استخراج گاز را در این کشور پرداخت می‌کند و در این زمینه سرمایه‌گذاری کرده است.

¹⁻ nearshore

²⁻ Dahlak

¹⁻ Hilala

مناطق نفتی اتیوپی بخش قابل توجهی از کشور را پوشش می‌دهد که شامل حوضه رسوبی نیل آبی، مکه^۱، گامبلا، منطقه اقوام جنوبی ریفت والی، می‌باشد. اتیوپی تولید آزمایشی نفت در قسمت شرقی کشور، نزدیک محل اکتشاف گاز هیلالا در منطقه اوگادن سومالی، را آغاز کرد که نشان از حدود ۱۰/۵ میلیون بشکه نفت خام دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در شش چاه در بخش فوقانی زمین قرار دارد. با توجه به حجم زیاد سرمایه گذاری چین در این کشور، شورشیان خواهان خودمختاری همچنان مانع بزرگی بر سر اکتشاف و صادرات منابع نفت و گاز اتیوپی هستند (worldoil.com).

– سودان

سودان کشوری با اقتصاد نفتی بود و از درآمدهای نفتی، برای رشد اقتصادی بهره می‌برد تا اینکه سودان جنوبی، از این کشور جدا شد و ۷۵ درصد از منابع نفتی سودان را در اختیار گرفت. درآمدهای نفتی نزدیک به ۴۰ درصد از بودجه دولت سودان شمالی و بیش از ۹۵ درصد از بودجه دولت سودان جنوبی را تشکیل می‌دهد. سودان هم‌اکنون روزانه ۴۷۰ هزار بشکه نفت تولید می‌کند. ۷۵ درصد از تولید مربوط به جنوب سودان می‌شود. تولید نفت خام سودان پس از استقلال سودان جنوبی و انتقال مالکیت ۷۵ درصد از چاههای نفت آن به سودان جنوبی در ۲۰۱۱ به روزانه ۱۱۵ هزار بشکه رسیده است.

جنوب سودان سرشار از منابع نفتی و افزون بر ۹۵ درصد به درآمدهای نفتی متکی است. سودان از افزایش ذخایر نفت این کشور به ۱۶۵ میلیون بشکه خبر می‌دهد. افزایش ذخایر نفتی سودان پس از اکتشافات جدید در میدان نفتی الراوات^۲ در جنوب این کشور صورت گرفته است. میدان نفتی جدید در منطقه آدار از این ایالت، ۵/۳ میلیون بشکه نفت قابل بازیافت دارد و به میداین نفتی پالوچ^۳ متصل خواهد شد. سودان در حال حاضر در کنار نیجریه و آنگولا، بزرگترین تولید کننده نفت در آفریقا به شمار می‌رود. این کشور در حال حاضر ۱۸۰

هزار بشکه در روز تولید دارد. آمارها نشان می‌دهد، تولید نفت خام سودان در حال حاضر روزانه ۴۰۰ هزار بشکه است. پیش بینی می‌شود با تلاش هایی که در بخش اکتشاف نفت انجام می‌شود میزان ذخایر نفتی این کشور به طور کلی به ۵ میلیارد بشکه افزایش یابد.

سودان، رتبه ۲۳ در جهان و در حدود ۰/۳ درصد ذخایر نفت جهان را در دست دارد، این بدان معنی است که بدون صادرات خالص، سودان تا حدود ۹۸ سال نفت در

اختیار دارد. همچنین سودان ۳ تریلیون فوت مکعب ذخایر گازی اثبات شده را در اختیار دارد که ۵۵ درصد از

²-Mekele

¹-Al-Rawat

²-Paloich

کل ذخایر گاز طبیعی را شامل می شود. این کشور در حال حاضر ۱۸۰ هزار بشکه در روز تولید دارد و سعی دارد اقتصاد خود را پس از جنگ داخلی بازسازی کند. دولت سودان جنوبی اعلام کرده بود تا اواسط ۲۰۲۰، قرار است به سطح تولید پیش از جنگ که ۳۵۰ تا ۴۰۰ هزار بشکه در روز بود، برسد (*ethiopia.opendataforafrica.org*) که البته با پاندومی کوئید ۱۹ این پروژه نیز با تاخیر انجام خواهد شد.

بازیگران مطرح در باب المندب

- ایالات متحده امریکا

باب المندب هم اکنون مرکز پرتنش ژئواستراتژیک جهان است و ایالات متحده امریکا با ایجاد و توسعه سایت نظامی خود در کمپ لمونیر جیبوتی، سهم قابل توجهی از کنترل و نظارت بر آنرا در اختیار دارد. رقابت ژئواستراتژیک در میان کشورهای خلیج فارس و بین المللی شدن جنگ های داخلی در یمن و سومالی بر افزایش حضور قدرتهای منطقه ای و فرامنطقه ای تاثیر گذاشته است. در این راستا آنچه ایالات متحده امریکا را برای توسعه هژمون و نفوذ در تنگه باب المندب ترغیب کرده است بحث بحران خلیج فارس، روابط منطقه ای در منطقه شاخ آفریقا و در نهایت منافع و اهداف چین می باشد. از دیدگاه دفاعی-امنیتی، چالش های رو به گسترش در منطقه باب المندب ممکن است خطرات، فرصت ها و محدودیت های جدیدی را برای تردد و ترانزیت ناوبری ایالات متحده امریکا ایجاد کند. از سوی دیگر ایالات متحده امریکا به دنبال افزایش رقابت استراتژیک در سطح جهانی است. در هر حالت، موقعیت ایالات متحده امریکا در جیبوتی می تواند منبع قدرت برای پیشبرد اهداف و منافع باشد چراکه از راه دسترسی و تسلط بر باب المندب، ایالات متحده امریکا می تواند به طیف وسیعی از اهداف استراتژیک خود دست پیدا کند (*Friend, 2018*).

امنیت باب المندب مستقیماً بر منافع استراتژیک ایالات متحده امریکا تأثیر می گذارد، از جمله آزادی ناوبری، جریان پایدار تجارت و منابع انرژی، مقابله با افراط گرایی خشن و ارتقا دموکراسی، حکمرانی خوب و ثبات. علاوه بر میلیون ها بشکه نفت، تقریباً ۷۰۰ میلیارد دلار تجارت سالانه از راه های آبی استراتژیک دریای سرخ و تنگه باب المندب عبور می کند. بی ثباتی منطقه ای، تروریسم و حضور فزاینده نظامی چین تأثیرات مستقیمی بر منافع اقتصادی و امنیتی ایالات متحده امریکا در این منطقه دارد (*usip.org*). تهدیدهای نظامی در باب المندب شامل پرتاب موشک و کاشت مین های دریایی و همچنین حمله به کشتی های خلیج فارس با استفاده از هواپیماهای بدون سرنشین از اکتبر ۲۰۱۷ تاکنون افزایش یافت. با توجه به این خطرات، دولت ایالات متحده امریکا توصیه کرده است که حمل و نقل کشتی ها به دلیل تهدیدات رو به رشد در تنگه باب المندب فقط در روز انجام شود (*Duffy, 2016*). مورد دیگر تهدیدات در قالب تهدیدات اقتصادی طبقه بندی می شود که براساس گزارش سالانه انرژی توسط دانشگاه کلمبیا، بسته شدن باب المندب حتی به طور موقت، می تواند منجر به افزایش قابل توجه هزینه های انرژی و قیمت جهانی انرژی شود (*Conti, 2018*).

- اسرائیل

یکی از محورهای اهمیت باب‌المنذب مرتبط با امنیت اسرائیل است که تسلط بر این تنگه، بسیاری از نگرانی‌های غرب و اسرائیل را کاهش می‌دهد. باب‌المنذب مسیری مهم برای تجارت بین‌المللی اسرائیل است. کلا اسرائیل به آبراه‌های بین‌المللی برای حفظ موجودیت خود به شدت وابسته است، به طور مثال در سال ۱۹۶۷، بستن تنگه تیران از سوی مصر، یکی از دلایل وقوع جنگ ۱۹۶۷ بود، در آن زمان اسرائیل نسبت به از دست رفتن بازدارندگی خود هراس داشت و سایر مسائل مربوط به تجارت با شرق، در قیاس با این مسئله اهمیت چندانی نداشتند. باب‌المنذب از چند لحاظ برای اسرائیل مهم است. در استراتژی نظامی و امنیتی اسرائیل، اطمینان یافتن از این که دشمنان بر این آبراه مهم مسلط نمی‌شوند حیاتی است. نگرانی اسرائیل در خصوص باب‌المنذب از یک طرف ناشی از جایگاه جغرافیایی آن و از طرف دیگر ناشی از خطراتی است که این رژیم را تهدید می‌کند. دیوید بن گوریون بنیانگذار رژیم اسرائیل در خصوص چرایی این که اسرائیل می‌خواست بر دریای سرخ مسلط شود گفت «ما از لحاظ خشکی محصور شده‌ایم و دریا تنها راه دسترسی ما به جهان و دیگر قاره‌هاست.» نگرانی اسرائیل از احتمال بسته شدن تنگه باب‌المنذب در دریای سرخ، نگرانی تبادل ۱۵ میلیارد دلاری تل‌آویو از طریق این تنگه است. تنها جایگزین تنگه باب‌المنذب، دور زدن قاره آفریقا از طریق دریا است. اسرائیل می‌خواهد از منافع اقتصادی و مشتریانش در شرق محافظت کند. چنین اقدامی، روابط اسرائیل با کشورهای حاشیه خلیج فارس را که از ایران هراس دارند، بهبود می‌بخشد. طبق آمار رسمی، اسرائیل از طریق این شاهراه اقتصادی، ۱۲/۳ میلیارد دلار از کشورهای آسیا و اقیانوسیه واردات و حدود ۳ میلیارد دلار نیز صادرات داشته است که هیجده درصد از کل واردات و پنج درصد از کل صادرات اسرائیل از طریق تنگه باب‌المنذب انجام می‌شود (mashreghnews.ir).

- چین

چین نخستین پایگاه دریایی خود را در خارج از مرزهایش در سواحل جیبوتی در سال ۲۰۱۵ تاسیس کرد و سالیانه ۲۰ میلیون دلار بابت اجاره آن پرداخت می‌کند. طبق توافق حاصله بین پکن و جیبوتی که دست کم تا سال ۲۰۲۶ اعتبار دارد، حدود ۱۰ هزار نظامی چینی می‌توانند وارد این پایگاه نظامی شوند. هدف از تاسیس این پایگاه، تضمین عملکرد چین در هیات‌های حافظ صلح و کمک‌های انسانی به آفریقا و غرب آسیا است. همچنین این پایگاه در انجام ماموریت‌های خارجی از جمله همکاری‌های نظامی، مانورهای مشترک، حمایت از امنیت چین در خارج از مرزها و نیز حفظ امنیت مشترک گذرگاه‌های دریایی بین‌المللی و راهبردی، کمک خواهد کرد (irna.ir).

احداث این پایگاه نشان می‌دهد که تحرکات چین بنابر منافی که در آفریقا و خاورمیانه پیدا کرده دیگر فراتر از تمرکز سنتی این کشور بر منطقه شرق آسیا و اقیانوس آرام است. همچنین می‌توان این تحول را در چارچوب پروژه چین برای تاسیس راه‌های زمینی و دریایی با هدف پیشبرد طرح یک کمربند-یک راه که ایجاد ارتباط میان کشورهای آسیایی و اقیانوس هند را در نظر دارد، دانست. چین از طریق طرح اقتصادی و ژئوپلیتیکی یک

کمربند- یک راه که در سال ۲۰۱۳ توسط شی جین پینگ رئیس جمهوری چین مطرح شد (وریج کاظمی، ۱۳۹۹: ۲۴۶)، برای ایجاد یک راه زمینی و دریایی که مناطق آسیا و اقیانوس هند را به اروپا متصل سازد تلاش می‌کند. مسائلی مانند انرژی، جایگاه راهبردی بندرها و گذرگاه‌های دریای سرخ و شاخ آفریقا در این زمینه دارای اهمیت بالایی هستند.

- ایران

ایران در چارچوب تنش‌های خود با غرب تلاش می‌کند در مناطق دارای اهمیت راهبردی در پیرامون جغرافیایی خود حضور داشته باشد تا بتواند دامنه تاثیرگذاری خود را افزایش دهد. تهران تلاش می‌کند در کشورهای ساحل دریای سرخ و کشورهای شرق آفریقا نفوذ داشته باشد و در چارچوب راهبرد خود برای تاثیر گذاری در تنگه‌های نزدیک جزیره العرب علاقمند است تا در این مناطق در عرصه‌های نظامی، سیاسی و اقتصادی نقش آفرین باشد تا بتواند موازنه را در معادلات کنونی منطقه حفظ کند. این مناطق از نظر ایران مرکز مناسبی برای فعالیت‌های سیاسی، نظامی و اقتصادی است و زمینه را برای آزادی فعالیت ایران در آب‌های بین‌المللی فراهم می‌کنند و این کشور می‌تواند در اقیانوس اطلس و هند به آزادی به فعالیت‌های تجاری خود ادامه دهد. این کشور همچنین می‌تواند دامنه نفوذ سیاسی خود را در منطقه افزایش دهد و منافع اقتصادی خود را در شرایط تحریم‌های اقتصادی تامین کند. تهران در حال ترسیم نقشه جدیدی برای نفوذ دریایی خود بود. نیروهای دریایی ایران از نوامبر ۲۰۰۸ در خلیج عدن مستقر شده اند، زمانی که آنها اولین کشتی جنگی را برای انجام گشت های ضد دزدی دریایی در پاسخ به دزدان دریایی سومالی که کشتی باری ایران را تصرف کردند، اعزام کردند (Eisensta, 2014).

استراتژی ایران در تنگه باب المندب و دریای سرخ در سال ۲۰۰۹ پس از برگزاری اجلاس ایران و جیبوتی که با امضای تفاهم نامه همکاری متقابل به اوج خود رسید، تدوین شد. این همکاری به ایران امکان ایجاد مراکز آموزش نظامی را داد. علاوه بر این، بانک مرکزی ایران به بانک مرکزی جیبوتی وام اعطا کرد و دو کشور توافق کردند کمیته مشترکی در توسعه جیبوتی ایجاد کنند (Eid, 2018). از سوی دیگر بازار ۲۵ میلیون نفری یمن و همچنین نیاز به بازسازی این کشور فرصت خوبی برای ایران فراهم می‌آورد تا با سرمایه گذاری خارجی بخشی از ارز مورد نیاز خود را از طریق این کشور تامین کند. همچنین با توجه به نزدیکی یمن به بازار آفریقا و دستمزد پایین نیروی کار در این کشور می‌توان هزینه‌های تولید را کاهش داد و به واسطه همین موضوع می‌توان کارخانه‌های ایرانی در آنجا شعبه بزنند و سرمایه گذاری و صادرات به بازار بزرگ آفریقا رونق گیرد. با این کار هم چرخ صنعت یمن به چرخش در می‌آید و روند توسعه این کشور آغاز خواهد شد و هم ایران می‌تواند کسری بودجه خود را جبران کند.

نتیجه گیری

تنگه باب المندب به عنوان یک آبراه استراتژیک، صحنه رقابت ژئوپلیتیکی بازیگران مطرح منطقه ای و فرامنطقه ای، که هر کدام طبق تفکر ژئواکونومی مورد نظرشان، اهداف توسعه ملی-منطقه ای-جهانی خود را دنبال می کنند که در ادامه به مهمترین بازیگران و اهداف ژئواکونومی آنان می پردازیم:

- تفکر ژئواکونومی ایران در باب المندب: نظارت و کنترل بر امنیت خطوط ترانزیت انرژی نفت و گاز و مقابله با دزدی دریایی در نهایت توازن میان سیستم امنیتی خلیج فارس و دریای سرخ بر اساس منافع ملی؛

- تفکر ژئواکونومی عربستان سعودی و ائتلاف تحت رهبری: تثبیت ملاحظیات استراتژی انرژی نفت و گاز و نظارت بر آن، کوشش هدفمند برای استفاده از نیروی کار ارزان و فراوان منطقه، پرکردن خلاء های امنیتی در نبود ساختار حاکمیتی موثر منطقه، ضمانت های امنیتی برای حفظ هویت و موجودیت و توسعه قلمرو سرزمینی و تلاش برای تضعیف حضور ایران و حامیان آن؛

- تفکر ژئواکونومی اسرائیل: تمرکز و کنترل بر منابع انرژی نفت و گاز و خطوط ترانزیت آن، تامین امنیت مراودات تجاری و اقتصادی، محقق ساختن طرح نیل تا فرات با ایجاد فضای سرمایه گذاری، بازیافت توان تکنولوژیک و نظامی جهت حضور بین المللی؛

- تفکر ژئواکونومی چین: تثبیت هژمون اقتصادی-تجاری با همراهی کشورهای کم توسعه یافته منطقه، توسعه ابتکار کمربند-جاده همراه با قدرت دریایی، گسترش نظم جدید امنیتی در چارچوب مراودات تجاری-اقتصادی، حفاظت و نگهداری از سرمایه گذاری کلان در افریقا و جنوب غرب آسیا، کنترل سیاستهای یک جانبه گرایانه اقتصادی-تجاری امریکا و متحدانش در منطقه؛

- تفکر ژئواکونومی ایالات متحده امریکا: کنترل محدوده امنیتی ترانزیت انرژی، حفظ تعادل استراتژیک با رقباء منطقه ای و جهانی، کنترل سرمایه گذاری خارجی با در نظر گرفتن شاخص های رقابتی به نفع خود، تحکیم موقعیت هژمونیک اقتصادی-تجاری خود با افزایش مسابقات تسلیحاتی متعارف میان دولتهای منطقه ای.

همانطور که مشخص است تامین امنیت راههای زمینی و آبی، آزادی تجارت، تسهیل حرکت آزاد سرمایه برای منافع کشورهای دارنده ذخایر انرژی نفت و گاز و کشورهای دارنده خطوط لوله ضروری است، از این رو ایجاد وابستگی ترانزیتی برای دسترسی به این کالای مهم استراتژیکی بخشی از نگرانی قدرتهای مداخله گر در باب المندب خواهد بود. ضمن اینکه بیشترین سود اقتصادی در تنگه باب المندب در حوزه همکاری های انرژی صورت می گیرد. این منطقه مهمترین ارتباطش با مناطق عمده صنعتی در بخش مصرف کنندگان نفت و گاز است و از این رو بیشترین توجه بازیگران منطقه ای و فرامنطقه ای همچنین سیستم مداخله گران، معطوف به تامین امنیت برای تجارت انرژی نفت و گاز است تا بتوانند اهداف ژئواکونومی خود را دنبال نمایند.

منابع

کتاب

- وریج کاظمی، مریم (۱۳۹۷): جغرافیا و انرژی حوضه دریای کاسپین، انتشارات دانشگاه علوم دریایی امام خمینی، ص ۲۰۰.

مقاله

- حسینی، محمد جواد (۱۳۸۷): بررسی بحران سومالی، فصلنامه مطالعات افریقا، صص ۱۸۱-۲۳۲.
- عزتی، عزت الله (۱۳۸۲): تحلیلی بر ژئواکونومی آفریقا و تاثیر آن بر امنیت ایران، فصلنامه مطالعات افریقا، شماره ۱۳، صص ۱۲۳-۱۳۹.
- مطهری، مصطفی (۱۴۰۰): رقابت های برای نفوذ و شاخ آفریقا در سالی که گذشت، فروردین ۱۴۰۰، مرکز بین المللی مطالعات صلح. <http://peace-ipsc.org>
- وریج کاظمی، مریم (۱۳۹۹)، بررسی نقش کریدور واخان افغانستان در طرح یک کمربند-یک راه چین، فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۳، شماره ۳، صص ۲۵۳-۲۳۳.

مقالات انگلیسی

- *Conti, John J. (2018) Center on Global Energy Policy, February 13, 2018, NY, Energy Outlook 2018 Columbia University, accessible at: https://www.eia.gov/pressroom/presentations/conti_020132018.pdf*
- *Duffy, Kevin (2016) Hard Times at the Gate of Tears Bab al-Mandab, accessible at: <https://mwi.usma.edu/bab-al-mandab-hard-times-gate-tears/>*
- *Eisenstadt Michael & Paz, Alon (2014), Iran's Evolving Maritime Presence, Washington Institute, March 13, 2014, accessible at: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-evolving-maritime-presence>,*
- *Eid, Fadi (2018), The Fingers of the Revolutionary Guards in the Horn of Africa, the Moroccan Center for Contemporary Studies and Research, print.*
- *Friend, Alice (2018), Blowing the Horn: How the United States Can Reclaim the Strategic Initiative in the Bab al Mandeb,, <https://www.csis.org/analysis/blowing-horn-how-united-states-can-reclaim-strategic-initiative-bab-al-mandeb>*

- Gill, Kasia (2019), *With first oil target set for 2027, Somalia is keen to showcase its untapped potential to the world*,
<https://www.africanews.com/2019/09/09/with-first-oil-target-set-for-2027-somalia-is-keen-to-showcase-its-untapped-potential-to-the-world/>
- Henderson, Mark ,(2020), *Somalia: The new oil and gas frontier*,<https://www.theafricareport.com/49364/somalia-the-new-oil-and-gas-frontie/>
- Khan, Mohsin (2014), *The Gulf and Geoeconomics*,
<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/the-gulf-and-geoeconomics/>,
- Livingston, David (2015), *Saudi Arabia and the Shifting Geoeconomics of Oil*,
<https://carnegieendowment.org/2015/05/21/saudi-arabia-and-shifting-geoeconomics-of-oil-pub-60169>
- INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES (IISS). *Strategic rivalries around the Bab el-Mandeb Strait. Strategic Comments*, [s.l.], v. 24, n. 4, p.8-10, 21 abr. 2018.
<http://dx.doi.org/10.1080/13567888.2018.1485341>

سایت خبری-تحلیلی

- USIP China-Red Sea Arena Senior Study Group ,2020, *China's Impact on Conflict Dynamics in the Red Sea Arena*,<https://www.usip.org/publications/2020/04/chinas-impact-conflict-dynamics-red-sea-arena>
- *Bab el-Mandeb Strait crucial for oil and natural gas shipments*,
<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=41073>
- *Strategic rivalries around the Bab el-Mandeb Strait*, Published online: 06 Jun 2018, <https://doi.org/10.1080/13567888.2018.1485341>
- <https://www.mashreghnews.ir/news/881975/>
- <https://www.irna.ir/news/82744771>
- <https://www.trade.gov/energy-resource-guide-kuwait-oil-and-gas>
- <http://naftiha.ir/1749>
- <https://www.eia.gov/international/analysis/country/YEMAN>

- <https://theenergyyear.com/market/qatar/>
- https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/20491/Energy_profile_Djibouti.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- www.indexmundi.com/energy/?country=er&product=oil&graph=reserves
- <https://ethiopia.opendataforafrica.org/sypqox/ethiopia-energy-profile>
- <https://www.worldoil.com/news/2018/6/29/as-crude-tests-begin-ethiopia-touts-nascent-oil-gas-industry>
- <https://www.geoexpro.com/articles/2019/03/the-chase-for-oil-in-offshore-somalia>
- <https://www.unescwa.org/bab-el-mandab>